

Timo Toiviainen

AIKUISKASVATUKSEN IV MAAILMANKOKOUS

Kansainvälisen aikuiskasvatusjärjestön ICAE:n (The International Council for Adult Education) IV yleiskokous pidettiin tammikuussa Bangkokissa. Suomea kokouksessa edusti Vapaan Sivistystyön Yhteisjärjestö.

Järjestön pääsihteeri Timo Toiviainen arvioi artikkelissaan lukutaitoa, aikuiskasvatusta ja kansanvaltaa pohtineen kokouksen merkitystä. Jäljempänä tässä numerossa julkaistavat australialaisen Margaret Whitlamin artikkeli lukutaito-ongelmasta teollisuusmaassa, australialaisen Majorie Crombien raportti solidaarisuusvierailusta koillisthaimaalaiseen kylään sekä srilankalaisen A.T. Ariyaratnen artikkeli lukutaito-ongelmasta kehitysmaassa liittyvät niin ikään samaan ICAE:n yleiskokoukseen.

Afrikkalaiset konferenssivieraat kansallisine juhla-asuineen toivat avajaisjuhllisuuksiin värien karnevaalin. Afrikkalaisten edustajien ryhmäkuvassa on keskellä ICAE:n Afrikan järjestön pääsihteeri, kenialainen Paul Wangoola.

UNESCO:n vuonna 1948 Tanskan Helsingörissä toimeenpaneva kongressi merkitsi aikuiskasvatuksen maailmanlaajuisen yhteistyön alkua. Kolmas vastaava UNESCO:n kokous pidettiin Tokiossa vuonna 1972. Sen aikana jotkut kokousedustajat painottivat voimakkaasti sitä, että yhteistyön tulisi olla kiinteämpää ja kansalaisjärjestöpohjaista. UNESCO:n kokouksiinhan eri maiden hallitukset lähettivät viralliset edustajat.

Kun Tokion kokous ei virallisesti halunnut ottaa kantaa uusimuotoisen yhteistyön puolesta — kokousedustajille ei liene ollut siihen edes hallitustensa valtuuksia — ryhtyivät hankkeen intomielisimmät tukijat toimenpiteisiin, jotka johtivat Aikuiskasvatuksen maailmanliiton (International Council for Adult Education — ICAE) perustamiseen.

ICAE:sta tuli yhteenliittymä, jonka jäseninä ovat kansalliset Vapaan sivistystyön yhteisjärjestön tapaiset yhteistyöorganisaatiot. ICAE:n toimisto sijoitettiin Torontoon Kanadaan, mihin epäilemättä vaikutti ratkaisevasti torontolainen professori Roby Kidd, joka oli perustamisprosessin keskeinen henkilö.

Kokouksen edustuksellisuus

ICAE:n IV yleiskokous pidettiin Bangkokissa Thaimaassa 8.—18.1.1990.

Kokous oikeuttaa erääseen merkittävään havaintoon. ICAE on vajaassa kahdessakymmenessä vuodessa kasvanut todelliseksi maailmanjärjestöksi. Sen jäsenkunta koostuu nykyisin 98 kansallisesta järjestöstä, ja vuosittain jäsenmäärä on jatkuvasti kasvanut.

Maailmanjärjestön voi sanoa saaneen väkensä hyvin liikkeelle, sillä Bangkokin kokouksessa oli edustettuna 90 kansakuntaa. Suurin valtuuskunta — noin 50 edustajaa — oli isäntämaasta Thaimaasta. Käytännöllisesti katsoen yhtä suuri oli myös kanadalainen valtuuskunta, mikä osoittaa ICAE:n merkitystä ja vaikutusta sihteeristön sijaintimaassa.

Osallistujia oli virallisella osanottajalistalla noin 450. Suurin osa valtuuskunnista oli verraten pieniä. Pohjoismaiden yhteisjärjestöistä edustajia oli viisitoista (Norjasta neljä, Ruotsista viisi, Suomesta kolme ja Tanskasta kolme). VSY:n edustajina olivat järjestön puheenjohtaja **Christoffer Grönholm**, Aikuis- kasvatus-lehden toimitussihteeri **Anneli Kajanto** sekä pääsihteeri **Timo Toiviainen**. Vaikka osallistujia oli verraten paljon, ei valtuuskuntien koko välttämättä ollenkaan heijastanut asianomaisen maan kokoa. Niinpä Intiasta osanottajia oli 34, mutta Kiinan kansantasavallasta vain kolme ja vastaavasti Yhdysvalloista 25, mutta Neuvostoliitosta vain kuusi.

Merkille pantavaa on, että kehitysmaiden edustajien osuus oli verraten suuri. Kun tiedetään, etteivät kolmannen maailman järjestöt juuri voi edustajiaan eri tilaisuuksiin lähettää, ellei heidän matkojaan korvata, on huomattavalle edustukselle etsittävä selitystä. Ilmeistä onkin, että kaikki kehitysmaiden edustajat sponsoroitiin kokoukseen. Rahat tähän tarkoitukseen saatiin kahdesta eri lähteestä. Saksan liittotasavallan aikuiskasvatusjärjestön Deutscher Volkshochschul-Verband e.V:n kautta välittyä verraten paljon saksalaista kehitysapua. Näillä varoilla saatettiinkin mahdollistaa peräti sadan delegaatin osallistuminen kokoukseen.

Tietoon ei tullut, kuinka paljon muista maista saaduilla kehitysmäärärahoilla sekä pankkien ja säätiöiden lahjoituksilla voitiin kattaa osallistujien matkakuluja, mutta arvat-

tavasti heitäkin oli merkittävä määrä osallistujista. Erityisesti pohjoismainen solidaarisuus oli merkille pantavaa: Norjasta, Ruotsista ja Suomesta saaduilla kehitysyhteistyövaroilla saatettiin kustantaa tuntuvasti enemmän kolmannen maailman edustajia Bangkokiin kuin ne 12, jotka edustivat pohjoismaita.

Kokouksen luonne

Edellisessä, vuonna 1985 Buenos Airesissa pidetyssä yleiskokouksessa ICAE:n sääntöjä muutettiin niin, että yleiskokous on joka viides vuosi. Kokousvälin harventaminen oli varmaankin paikallaan, sillä tämänlaatuisen tilaisuuden järjestäminen on tavattoman työläs tehtävä verraten pienenä pysyneelle ICAE:n henkilökunnalle (14 työntekijää).

Bangkokin kokouksen valmisteluissa antoi olennaisen merkittävää järjestämisapua Thaimaan aikuiskasvatusjärjestö sekä ennen muuta maan toinen opetusalan ministeriö, Department of Nonformal Education. Vaikutelmaksi jäi, että isäntämaassa kokousta pidettiin tärkeänä ja että sitä oltiin valmiita tukemaan sen mukaisesti. Eri kokousjärjestelyjä avustamaan oli sijoitettu kymmenittäin ministeriön henkilöitä. Kokouksen aikana tehdyt matkat suoritettiin puolestaan armeijan suojeluksessa ja osittain sen kulkuneuvoillakin. Oli ainutlaatuista kokea, että isäntämaan PR:n kannalta katsoen aikuiskasvatus koettiin tärkeäksi asiaksi.

Sana *yleiskokous* tuo suomalaisittain mieleen tilaisuuden, jossa huolellisesti suunnitellun asialistan mukaisesti käsitellään päätettäväksi tarkoitettuja asioita. Bangkokin kokouksessa varsinaiset kokousasiat olivat ajallisesti sangen vähäinen osa yksitoistapäiväistä tilaisuutta, ja niihin käytettiinkin aikaa tuskin kahta päivää.

Itse asiassa kyseessä oli monikansallinen konferenssi, jonka aiheena oli **Literacy, Popular Education and Democracy: Building the Movement** eli lukutaito, popular education ja demokratia: kansanliikkeen rakentaminen.

Termiä *popular education* ei ole käännetty, koska sille ei ole hyvää eikä oikein huonoakaan vastinetta suomenkielessä. Tähän asiaan palataan kokouksen yhteenvedossa myöhemmin.

Matka maaseudulle

Thaimaa ja ennen muuta Bangkok sekä maan aurinkorannat ovat tulleet Suomessa tunnetuiksi turismista. Siitä, että maassa on suuri valta sotilailta, ei paljonkaan keskustella. Asialla ei ole tavalliselle turistille juuri merkitystä, mikäli tyytyy lomanviettoon eikä ryhdy kyselemään, mistä maassa tuulee ja kuka siellä käskee.

Nykyisin maassa on väestöä yli 55 miljoonaa. Virallisten tietojen mukaan noin puolet väestöstä oli lukutaidotonta toisen maailmansodan päättyessä. Tuoreimman tilaston mukaan lukutaidottomuus on saatu laskemaan noin yhdeksään prosenttiin. Siltä osin kuin kokousvieraat saattoivat asiaan perehtyä, lasten kouluolot olivatkin hyvin järjestetyt syrjäseutuja myöten. Näin ollen lukutaidottomuus onkin aikuisväestön ongelma. Taistelua sitä vastaan käydään opetusministerinä toimivan kenraalin johdolla.

Koulutustaso, maanomistusolot ja suomalaisittain runsaasti toivomisen varaa jättävät poliittiset rakenteet selittävät pitkälle sen, että köyhyyttä esiintyy niin keskuksessa Bangkokissa kuin syrjäseuduillakin. Sitä isännät eivät halunneet millään muotoa peitellä. Päinvastoin he olivat järjestäneet erinomaisia tilaisuuksia osallistua kahden päivän solidaarisuusmatkoille "*solidarity visit*", joista useat veivät osanottajat keskelle maan polttavimpia ongelmia.

Matka, jolle VSY:n valtuuskunnan jäsenet osallistuivat, suuntautui Koillis-Thaimaahan yli 500 km:n päähän pääkaupungista. Koska ryhmäämme kuuluva australialainen osanottaja on laatinut toisaalla tässä lehdessä julkaistun matkakertomuksen, ei matkaan sinänsä puututa tässä laajemmin. Totean vain lyhyesti, että se oli ylivoimaisesti paras yleiskokouksen osa. Se toi hyvin konkreettisesti esille maaseutukylän elämän ehdot sekä ne aikuiskoulutukselliset toimenpiteet, joilla pyrittiin viemään kehitystä eteenpäin.

Matkan jälkeen on useaan otteeseen käynyt mielessä, että kehittyneen teollisuusmaan aikuiskasvattajan ongelmat ovat sittenkin verraten pieniä.

Lukutaito

UNESCO:n aloitteesta kuluva vuosi on kansainvälinen lukutaidon vuosi. Useissa ICAE:n jäsenmaissa ponnistelut lukutaidot-

tomuuden poistamiseksi ovat laajin ja merkittävin aikuiskoulutuksen alue. Kun ICAE lisäksi on halunnut painottaa toimintaansa kehitysmaissa, ei ollut yllättävää, että lukutaitokysymys sai kokouksessa aivan erityistä huomiota.

Avajaisissa läsnä ollut Thaimaan kuningashuoneen edustaja käsitteli kokoukselle esittämässään tervehdyksessään pelkäästään lukutaitokysymystä. Alkujuhlallisuuksien yhteydessä lähetettiin maailmaa kiertämään kirja, johon aikuisopiskelijat voivat kirjoittaa viestejään ja joka toimitetaan vuoden päätyttyä UNESCO:n pääjohtajalle.

Avajaisia seurasi tropiikin pimenevässä illassa valtaisa ilotulitus. Jos jolle kulle värikäissä kansanpuvuissa esiintyneet, ihailtavan taidokkaat tanssiryhmät olisivat riittäneet tilaisuuden huipentavaksi lopuksi, hän olisi voinut pitää suoranaisena tuhlauksena sitä valomerta, joka taivaalle ammuttiin. Samalla rahalla olisi saanut monta aapista tai vaikkapa lehmää, joihin kovin harvalla oli Thaimaan maaseudulla varaa. Thaimaalaiset isännät antoivat ilotulituksessa parhaansa niin kuin kaikessa muussakin. Siitä muodostui kuitenkin monien osanottajien mielissä symboli sille kerskakulutukselle, jota yleensä kehittyneet teollisuusmaat edustavat.

Yleisistunnot

Suurin osa aamupäivistä oli varattu yleisistunnoille, joiden ohjelma sisälsi alustuksia ja keskusteluja. Alustuksissa käsiteltiin hyvin monipuolisesti kokouksen pääteemoja *literacy, popular education and democracy*. Subjekttiivisen arvion mukaan näistä teemoista literacy oli selkein, ja sen käsittely pysyikin parhaiten koossa.

Suomessa aikuisten lukutaitokysymyksestä ei ole muodostunut merkittävää ongelmaa. Sangen monissa teollisuusmaissa niin on kuitenkin käynyt. Ilmiötä on ollut välttämätöntä ryhtyä tutkimaan. Tutkimustulokset ovat osin yllättäviä ja kaikkien mielenkiintoisia. Teollisuusmaan lukutaidottomuus on voitu todeta kansantaloudellisesti hyvin kalliiksi asiaksi. Se tuottaa erilaisina haittavaikutuksina paljon enemmän kustannuksia, kuin mitä sen poisjuurruttaminen maksaisi! Koska australialaisen **Margaret Whitlamin** pitämä, teollisuusmaan olosuhteisiin sijoitettu lukutaitoalustus oli kiintoisa, julkaistaan se toisaalla tässä lehdessä.

Kansainvälisissä kasvatus- ja kulttuurialan kokouksissa ei ole outo ilmiö se, että niissä ajetaan muitakin kuin ohjelmaan merkittyjä asioita. Bangkokin kokouksen yleisistuntoja sekä joitakin työryhmiä työllisti se, että arabit käyttivät niitä hyväkseen osoittaakseen, kuinka julmaa ja väärää Israelin viime vuosien politiikka on ollut. Tämä asia olisi ilmeisesti saanut vieläkin enemmän huomiota, jos paikalla olisi ollut myös Israelin edustajia; nyt arabit saattoivat levittää viestiään ilman vastapuolen asiaan puuttumista. Siitä, että tästä kovin monien politiikaksi ja kokouksen häirinnäksi leimaamasta toiminnasta olisi ollut arabeille hyötyä, ei voi olla varma. Päinvastaisia käsityksiä sen sijaan esitettiin verrat paljon.

Ilmiö toi joka tapauksessa esiin erään demokratian käytön aspektin: avoimen foorumin laajamittainen ja sopimukseton käyttö oman asian puolesta voi kääntyäkin ajettavaa asiaa vastaan.

Työryhmät

Useimmat iltapäivät oli omistettu ryhmätyölle. Erilaisia teemoja oli valittavana useita kymmeniä. Toisissa lähestymistapa oli käytännöllinen, toisissa teoreettinen. Ongelmana — niin kuin tällaisessa tapauksessa aina — oli, että yksi henkilö saattoi osallistua vain muutamaan työryhmään. Kun ryhmien työhön ja tuloksiin osasi suhtautua kohtuullisin odotuksin, saattoi niiden antiin olla tyytyväinen.

Tämän suhteellisen ilmauksen tarkoituksena ei ole vähätellä ryhmätyön merkitystä. Päinvastoin. Kuitenkin mielessä on syytä pitää vanha kokemus, että asiat saattavat olla vaikeita jo kansallisella tasolla. Ne tulevat vielä vaikeammiksi, kun ne viedään pohjoismaisiksi. Niiden on leikillisesti sanottu tulevan mahdottomiksi ratkaista, kun ne viedään vieläkin laajemmille kansainvälisille foorumeille. Onneksi asia ei ole aivan kirjaimellisesti näin, mutta toteamus tuo oikeansuuntaista asennoitumista tällaisten kokousten keskusteluihin.

Kun ottaa huomioon Pohjoismaiden koko aikuiskoulutuksen ja ennen muuta niiden vapaan sivistystyön tason, olisi voinut odottaa, että niiden edustajia olisi ollut työryhmien resurssihenkilöinä ja muissa tehtävissä. Osoittaa valitettavaa yhteistoiminnan puutetta, ettei näin ollut.

Yhteistyön puute näkyi sangen kouriintuntuvasti myös kokousvalinnoissa. Edellisellä viisivuotiskaudella yksi ICAE:n varapuheenjohtajista ja yksi muu hallituksen jäsenistä on ollut Pohjoismaista. Nyt kumpakaan paikkaa ei saatu uusituksi.

Kustannustehtäväänsä täyttävät osanottajat

ICAE:n toivomuksena oli, että jokainen kansallinen jäsenjärjestö olisi lähettänyt Bangkokiin vähintään kolme edustajaa. Kaikki kansalliset yhteisjärjestöt eivät pystyneet kiintiötään täyttämään. Kuten edellä on käynyt ilmi, muutamat maat olivat taas edustettuina varsin runsaasti. Osaltaan tämän mahdollisti se, että osallistujamäärää ei ole ainakaan toistaiseksi tarvinnut rajoittaa.

Merkittävää kuitenkin oli, että kokoukseen tuli kymmenittäin näitä intomielisiä aikuiskasvatuksen lähetystehtäväänsä täyttäviä. Hyvin usea heistä ei saanut edes matkavastusta järjestöltään tai työnantajaltaan, vaan maksoi matkakulunsa itse.

Epäilemättä näitä vapaaehtoista työtä tekeviä henkilöitä on Suomessakin. Ominaista näille aatteellisesti aikuiskasvatuksesta innostuneille näytti useissa tapauksessa olevan 1) työ kehitysmaiden hyväksi, 2) toiminta etnisten tai muiden vähemmistöjen aseman parantamiseksi tai 3) naisasia. Kun heidän puheitaan kuunteli, mieleen tuli itsestään kuvauksia suomalaisen vapaan kansansivistystyön pioneereista. Nyt, kun suomalainen vapaa sivistystyö nykyisin saa sangen tyydyttävää yhteiskunnan tukea, on näitä pioneerityyppejä yhä harvemmassa.

Miettiä voisi ehkä sitä, mikä osuus kovasti ammatillistuneessa aikuiskouluttajan ammattiprofiilissa aatteellisella innoituksella olisi hyvä olla.

Kokouksen pääpuhujaksi kohosi ehdottomasti norjalainen **Johan Galtung**. Hänen ennen muuta ympäristökysymyksiä koskeneet kannanottonsa olivat perusteltuja, laajaa lukeneisuutta sekä syvällistä ajattelua osoittavia. Nämä sopivan poleemisesti, mutta taidokkaasti esitetyt kannanotot puhuttelivat niin aatteellisesti intomielisiä kuin leipääntyneitäkin kuulijoita.

Muutoksen tuulia

Kaksi edellistä edustajakokoukseen ICAE:n puheenjohtajana on toiminut Karibi-

an meren alueen johtava aikuiskasvatushahmo, Barbadosen YK-suurlähettiläs **Nita Barrow**. Hän ilmoitti hyvissä ajoin ennen kokousta, ettei hän ole enää käytettävissä puheenjohtajan tehtävään. Testamenttinaan hän tiedotti, että järjestön johtoon tulisi valita joku sen toimintaa jo tuntevista hallituksen jäsenistä. Hyvin monia esitys ei miellyttänyt, koska saatettiin ajatella, ettei kyseisessä ryhmässä ollut kansainvälisesti riittävän arvovaltaista henkilöä.

Kuukausia kestänyt ja eri mantereilla suoritettu puheenjohtajan etsintä ei kuitenkaan tuottanut tulosta, ja uudeksi järjestön johtavaksi luottamushenkilöksi tuli valituksi eronneen hallituksen jäsen, chileläinen **Francisco Vio Grossi**. Tämä Suomessakin käynyt freireläisen aikuiskasvatuksen edustaja on ammattiväen keskuudessa sangen tunnettu ja arvossa pidetty henkilö.

ICAE:n sääntöjen omituisuuksiin kuuluu, että pääsihteeri — ei kylläkään muuta henkilöä — valitaan joka yleiskokouksessa. Tehtävässä jatkaa sitä jo kymmenkunta vuotta hoitanut, XII yleisessä kansansivistyskokouksessa Lahdessa elokuussa 1988 vierailut **Budd L. Hall**.

Muut valittavat hallituksen varapuheenjohtajat ja jäsenet vaihtuivat lähes kaikki; näin suurta vaihtuvuutta ei voi pitää tarkoituksenmukaisena, mutta näinä aikoina maailmalla näytetään suosivan kovin suuria muutoksia.

Eräitä tuloksia

Yleiskokouksen teemassa esiintynyt termi *popular education* oli paikallaan selväpiirteisen harkinnan ja valinnan tuloksena. Se korvasi sinänsä ehkä käytetyemmän *adult education* -termin. Syyksi ilmaantui se, ettei etenäkään kolmannen maailman ja freireläisen pedagogiikan edustajat katso *adult educationin* käsitteenä kuvaavan toiminnan tavoitteita ja sisältöjä yhtä hyvin kuin mitä käsite *popular education* tekee.

Adult education suuntautuu — niin tämän termin kritisoijat väittävät — yleensä hyvin koulutettuihin, ja niin tehdessään se pikemminkin enemmän lisää kuin vähentää koulutuseroja. *Popular educationin* käyttäjät katsovat *adult educationin* saaneen käytännössä sellaisia heidän kielteisinä pitämiään tavoitteita ja sisältöjä, että siitä on syytä luopua, vaikkei jokin termi sinänsä tietenkään

ole hyvä tai huono; olennaistahan on, min-kälaisen sisällön se on saanut.

Suomessa jopa vapaa sivistystyö toimii enimmältä osin julkisen rahoituksen luomalla perustalla. Kokonaisilla vapaaehtoisen työn ja rahoituksen varassa toimivilla oppilaitoksilla ja järjestöillä ei meillä ole sitä merkitystä, mikä saattaa monessa muussa maassa olla kaikki se, mitä aikuiskasvatukseksi kututaan.

Kun aikuiskasvattajan ensimmäinen tehtävä siis saattaa olla *fundraising* eli rahan kerääminen opetustyönsä aloittamiseksi, oli vain johdonmukaista, että useissa työryhmissä paneuduttiin kerjuutaidon eri muotoihin ja mahdollisuuksiin. Yleisenä suuntauksena onkin syytä panna merkille, että niitä varsin tyydyttäviä yhteiskunnan tuen määriä, joihin Pohjoismaissa on totuttu, ei yleensä Pohjoismaiden ulkopuolella ole. Kun yhdistetään tämä ja edellinen näkökohta *popular educationista*, voidaan todeta, että usein siellä, missä aikuisopetuksen perustehtäviä lukutaidosta lähtien on runsaasti haasteellisia odottamassa, valtion suoranainen tuki saattaa kokonaan puuttua. Eri tehtävät on hoidettava kokoamalla varat erilaisista lähteistä.

Viime vuoden yleiset itä- ja keskieurooppalaiset tapahtumat olivat omiaan vahvistamaan sitä eurooppakeskeistä maailmankuvaa, josta eurooppalaisten on ollut kovin vaikea päästä irti.

Bangkokin kokous osoitti kuitenkin, että kaikesta huolimatta muiden maanosien perus- ja ennen muuta koulutusongelmat ovat siltinkin paljon suurempia. Jos kohta Euroopan demokratioissa on epäkohtia, väestösentään tuntee demokratiakäsitteen ja pyrkii toimimaan elämän ehtojensa parantamiseksi.

Ainakaan siellä, missä nälkäkuoleman rajalla olevat ihmispolot yrittävät selvittää päivästä toiseen, ei juuri esiinny mitään pyrkimystä tilanteen muuttamiseksi. Tältä pohjalta ei ole vaikea ymmärtää sitä, että monet viralliset ja epäviralliset kokousedustajat pitivät eettisesti oikeana suunnata kaiken huomionsa kehitysmaihin. He pitivät niiden ongelmia niin valtaisina, ettei edes teollisuusmaiden itsetuhoisa ympäristöpolitiikka saanut heitä muuttamaan käsityksiään.

Naisasia ei ole ollut koskaan merkittävässä asemassa suomalaisessa aikuiskasvatuksessa. Kuten jo on edellä mainittu, Bangkokissa oli merkittävä joukko naisasia-aktivisteja. Kun noin miljardista tämän hetken lukutaidottomasta on naisia yli 60 prosenttia, voi tämänkin koulutuksellisen perusasian nähdä tasa-arvolähtökohdasta. Kehittyneiden teollisuusmaiden naisasia-aktivisteilla oli kannatoissaan omia painotuksiaan, mutta olenaisempaan on pidettävä sitä, että Bangkokin kokouksessa saattoi kokea naisten olevan päättävästi ja perustellusti esillä tärkeimmiksi kokemiensa asioiden puolesta. Sen he tekivät sitä paitsi niin taitavasti, että saivat puolelleen koko kokousväen tuen.

Ajateltakoot sitten suomalaisen vapaan sivistystyön tai ammatillisen aikuiskoulutuksen historiaa, Suomessa on aina pyritty hakemaan vaikutteita maan rajojen ulkopuolelta. Tämän on tehnyt mahdolliseksi vain pyryttäytyminen ajan tasalla siitä, mitä muualla tapahtuu.

Tästä näkökulmasta katsoen mikään tilaisuus ei tuskin voisi olla antoisampi kuin Bangkokin kokous. Hyöty ei kuitenkaan rajoittunut siihen, että oli mahdollisuus saada yleiskuva aikuiskasvatusmaailman tämänhetkisistä virtauksista. Se, miten asiat muualla ovat, antaa havainnoijalle edellytyksiä nähdä oman maan tilanteen uudella tavalla.